

NOVA KNJIŽEVNOPOVIJESNA SINTEZA

Lukežić, Irvin

Source / Izvornik: **FLUMINENSIA : časopis za filološka istraživanja, 2016, 28, 254 - 260**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:937836>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

NOVA KNJIŽEVNOPOVIJESNA SINTEZA

Vinko Brešić
HRVATSKA KNJIŽEVNOST 19. STOLJEĆA

Zagreb; Alfa d. d., 2015.

Svaki se naš književni povjesničar, ma kojim se područjem ili razdobljem posebno bavio, uvijek iznova suočava s problemom kako objasniti i protumačiti našu nacionalnu književnost, koja nedvojbeno predstavlja ono najbolje što smo uspjeli iznjedrili u kontinuitetu našega postojanja. Ona je neotuđivi dio naše baštine, ono što je stvoreno kao rezultat kolektivnog napora brojnih naraštaja. Književnost progovara mnoštvom glasova, predstavljajući kolektivni dnevnik jednoga naroda. Ona je plod dugotrajnoga razvitka i sazrijevanja, koje rezultira konačnom kristalizacijom i usustavljanjem. U njoj je koncentrirana sva naša radost i sva naša tuga, svi naši svijetli ideali i nade, velike pobjede ali i neslavni porazi. Izrastajući iz našega narodnoga jezika i kulture, duboko iz našega bića, predstavlja ona našu vjerodostojnu kolektivnu iskaznicu, bez koje teško da bismo se mogli zvati suverenim narodom. Ipak, pitamo se, što nama, ljudima dvadeset i prvog stoljeća, danas uopće još znači naše književno devetnaesto stoljeće? Prianja li ono uz naš duh i što nam može poručiti? Kako mu valja pristupiti i kako ga treba razumjeti? Odgovorima na ta pitanja, posvećena je knjiga *Hrvatska književnost 19. stoljeća* profesora Vinka Brešića, vrsnoga kroatista i jednog od naših vodećih književnih povjesničara.

Brešićeva knjiga svjesno zaobilazi autore i njihove *vjekopise*, kao i interpretaci-

je tekstova, te se usredotočuje na pojedine književne oblike. I upravo pomno proučavanje žanrova, njihove evolucije i sudbine, u europskom i nacionalnom kontekstu, temelj je Brešićeve knjige. Na njenim koricama odmah uočavamo jedan zanimljiv vizualni detalj: sliku putne torbe Ljudevita Gaja s okrunjenim grbom koji povezuje hrvatsku šahovnicu i karakterističnu ilirsku simboliku polumjeseca i šestokrake zvijezde, koja je davno postala zaštitnim znakom jedne velike epohe u kojoj su Hrvati, napokon postali svjesni vlastitoga postojanja kao moderne nacije, te unutar vlastitoga književnoga sustava oblikovale obrise onoga što se danas smatra našom klasičnom literarnom vrijednošću. Ta legendarna Gajeva torba vraća nas u neka drugačija vremena, kada su ljudi još uglavnom pješačili i rijetko poduzimali veća putovanja, kada se putovalo u poštanskim kočijama, i kada su se na našim cestama mogle vidjeti brojne volovske zaprege. Svijet se tada još kretao u ritmu ljudskoga koraka, tako da nam djeluje sretno, bezbrižno i idilično. No, u toj našoj Arkadiji stvari su bile posve drugačije. U osvit ilirizma Hrvatska je, kako veli Bogoslav Šulek, bila osuđena na narodno i književno *živarenje*, a tuđinstvo se posvuda šepirilo. „Od više ruke ljudi slabo je tko i znao hrvatski, pa ako je i natučao naški, a ono se je stidio govoriti ovim plebejskim jezikom, van kad je baš morao. U

samom Zagrebu slabo se je čula hrvatska riječ, van iz usta seljaka i svećenika. U društvenom životu vladaše kod muškaraca latinski jezik, kod ženskinja njemački; u javnom životu u provincijalu latinski, u krajini njemački. U gradskim školama učilo se je sve latinski (u ženskim njemački) – a drugih učionica ni bilo nije. Tako dakle hrvatski jezik nađe jedino utočište u crkvi i u seoskoj kolibi.” Glavni lučonoše narodne knjige bili su biskup Kristijanović, koji je izdavao pobožne knjige i kalendar Danicu, a u Slavoniji brodski trgovac Brlić.

Ovakvu je žalosnu domovinu zatekao mladi Gaj, kada se 1833. godine vratio iz Pešte u Zagreb, pun energije, velikih planova i vizija. I prva mu je briga bila „snubiti i skupiti sve bolje talente” kako bi zajednički s njima pokrenuo stvari s mrtve točke, te probudio narod iz dubokoga sna. U skladu s time, preporodna se kulturna matrica temeljila se na duhu kolektivismu, naglašenom patriotizmu i osjećaju zajedničke odgovornosti. Svi oni osjećali su se kao jedna velika i složna građanska obitelj, nošena zajedničkim idealima. Domoljublje je tada bilo samo po sebi razumljivo i poželjno, u vremenu kada je *naše književstvo* još bilo u povojima, a naša knjiga „čamila u mlitavilu i mrtvilu” kako veli Šenoa. Poznato je da su postojale velike razlike u podrijetlu, stupnju obrazovanosti i svjetonazoru tadašnjih književnih poslanika ali je ilirizam, nasreću, pokazivao veliku otvorenost, demokratičnost i tolerantnost. Premda znatan dio preporoditelja nije bio hrvatskoga podrijetla, svi oni su se, bez razlike, osjećali pripadnicima istoga, hrvatskoga naroda. Gaj je, kao što je poznato, bio sin doseljenika iz Slovačke, dalekim podrijetlom Francuz;

Demetrov otac, Teodor, doselio se u Zagreb ih Grčke, Preradović je podrijetlom Srbin iz Hrvatske; Vraz Slovenac, Bogoslav Šulek Slovak, tvorac prve hrvatske opere Vatroslav Lisinski rođen je kao Ignatius Fux, sin doseljenoga Slovenca, Ljudevit Farkaš pohrvatio je prezime u Vukotinović. I tako redom. Svi oni, ponajviše potomci imućnijih građana i trgovaca, iznimno plemića, trebali su se prvo usuglasiti oko svoga zajedničkoga identiteta, jezika i pravopisa, s time da je artizam morao biti svjesno žrtvovan na oltaru ideologije. No, od samoga početka bilo je i onih, poput Stanka Vraza, koji su isticali nezavisnost i slobodu stvaralaštva, smatrajući da se naša književnost ne smije zatvarati u svoje uske granice, nego treba biti široko otvorena prema ostalome svijetu. Oblikujući se kroz nekoliko književnih naraštaja, prolazeći kroz Scile i Haribde, kroz zanose i zablude, kroz političke i ideološke krize, ta književnost je ipak postojano napredovala, postajući sve moćnijim čimbenikom jačanja nacionalnoga identiteta. Našim književnicima nikada nije nedostajalo plemenitoga idealizma, energije i borbenosti.

Hrvatski književni i kulturni pejzaž uvelike se promijenio od vremena kada su našim prostorima odjekivale ilirske budnice i davorije, kada su se na pučkim zabavama bučno deklamirale Preradovićeve pjesme, kada su se na ulicama ponosno nosile crvenkape i surke, u prepunim narodnim čitaonicama plesala domoljubna kola, izvodile vesele glume i igrokazi na narodnom jeziku, na sveopću radost i oduševljenje razdragane publike. Bilo je to herojsko preporodno doba kada je Ivan Kukuljević Sakcinski, jašući na svome konju, obilazio slavno Grobničko polje, gdje

su mu pod gomilama kamenja pokazivali navodne tatarske grobove. Ovo isto polje zanosno će u svojoj znamenitoj poemi opjevati Dimitrija Demeter, koji ga je vidio vraćajući se sa medicinskih studija u Padovi, a njime je bio zadivljen i najveći putopisac ilirizma Antun Nemčić Gostovinski, promatrajući ga iz svoje putne kočije na putu prema Rijeci. Pusti primorski pejzaž podno frankopanskoga Grobnika sa svojom divljom, nijemom i veličajnom romantikom djelovao je na te znamenite posjetitelje kao mistični podsjetnik na slavnu prošlost, jer su prema predaji hrvatske čete ondje hametice porazile divlje azijske horde.

Danas nam je jasno da je taj iskreni i naivni zanos naših vrljih domorodaca, nije bio slučajnost, već dio ideološke strategije naše književne elite, koja je, u uvjetima političke neslobode i vrlo agresivnoga mađarskoga nacionalizma, te zapravo neprekidnoga dvorskoga apsolutizma i germanizacije, svjesno proizvodila velike mitove o našoj slavnoj i dičnoj prošlosti, idealizirajući „burnu našu davninu” kako bi potaknula nacionalni ponos i samosvijest, probudila hrvatsko građanstvo iz drijemeža u europskoj zavjetrini, da bude gordo na svoju povijest, kulturu i jezik, na svoje slavne junačke pretke. Svi oni silno su voljeli Hrvatsku, koja je za njihova života bila samo ideja i prošlost. Sada je tu pustu i zanemarenu zemlju trebalo nastaniti novim tvorevinama mašte, novim zamišljenim likovima i pričama. U romantičarskim su poemama, kao nada i duševna hrana, bili ovjekovječeni pojmovi i mitovi. To je pružalo utjehu u trenucima sveopće duhovne bijede i očaja. U ruralnim je hrvatskim sredinama tada još bila itekako živahna predaja o Kraljeviću

Marku, mitskom junaku opjevanom u mnogim narodnim deseteračkim pjesmama, posebno u nekadašnjoj morlačkoj Dalmaciji, kojoj se toliko divio Alberto Fortis i njegovi europski suvremenici. U tim su sredinama još uvijek postojali guslari koji su znali naizust stotine narodnih epskih pjesama, uključujući i one Kačićeve, u kojima se slavio Juraj Kastriotić kao slovinski junak, u kojoj je klicala vila s Prološca planine. Upravo u to vrijeme dotadašnji pretežito oralni tip kulture ubrzano se pretvarao u pisani tip, u preporodnim časopisima i novinama kao moćnim medijima nove društvene komunikacije. Profesor Brešić nas, pored ostalog, podsjeća kako je Mijat Stojanović slavne 1848. godine svojim nepisanim seljacima iz Babine Grede čitao novine čiji su sadržaj oni kasnije prepričavali drugim seljacima.

Nastavljen je tada veliki zaokret hrvatske kulture od mediteranizma prema srednjoeuropejstvu, započet još u osamnaestomu stoljeću, koje će imati dalekosežne posljedice. I danas je ona pretežnim svojim dijelom kultura srednjoeuropskoga tipa, s blagim natruhama mediteranizma i orijentalizma. I upravo joj to i daje njenu specifičnu aromu, čineći onu *differentiu specificu* u odnosu na sve ostale književnosti europskoga kulturnoga kruga. Ono što se dešavalo po našim građanskim bidermajerskim salonima i čitaonicama, u doba Ljudevita Gaja, grofa Janka Draškovića i drugih znamenitih „muževa ilirske dobe”, kada se hrvatsko društvo nalazilo u tranziciji od feudalizma prema građanskoj demokraciji, kada su se hrvatskoj književnosti konačno počele otvarati nove i višesmjerne perspektive, kada je Zagreb, radi svojega povoljnoga prometno-gospodarskoga položaja

ja, bio instaliran kao nacionalno središte, započelo je još davno, vrlo davno, u vrijeme prvih naših glagoljaša, koji su još u četrnaestom stoljeću govorili „svit se konča, sunce jur zahodi”, koji su slavili Učku kao svoj *Olinfos*, koji su pisali da „ki knjige počtuje da e knjigami počtovan”, te izdali na svjetlo dana epohalnu *editio princeps* Misala iz 1483. godine. A sve to temeljilo se opet na revnosti dvojice solunskih mudraca, sv. Ćirila i Metoda, koji su postavili temelje naše slavenske srednjovjekovne kulture. Zasjala je nakon toga jedna nova svjetlost iz Dalmacije, pokrajine s intenzivnim slavensko-romanskim dodirima, gdje je iz mora anonimnih začinjavaca i leutaša izronila veličanstvena pojava Marulova, koji svojom učenošću, mudrošću, osjećajnošću, pobožnošću i domoljubljem, stoji na razmeđu našega srednjega i novoga vijeka.

Marulovim stopama nastavljaju mnogi, a javljaju se i posve iznimne umjetničke individualnosti; poput slavnoga histriona i urotnika Marina Držića Vidre, kojega smatramo vrhuncem naše renesansne književne kulture, u kojoj su se pojavili i brojni petrarkisti, gospar Džore, gospar Šiško, dum Mavro, i tutti quanti poeti ragusini, kojima ravnopravno uz bok stoje Hvarani Lucić, Hektorović i Pelegrinović, zatim su tu hrvatski izrazito osviješteni Zadrani, Zoranić i Baraković, sa svojim melankoličnim vilama slovinским, kao i pobožni gospar Dživo Gundulić zvan Mačica, koji svojim djelom predstavlja vrhunac našega baroka, zajedno sa svojim suvremenikom, gosparom Dživom Bunićem Vučićem, sjajnim liričarom galantnoga stila. A onda je, u Vitezovićevo doba, južnohrvatska mediteranska kultura, dotad dominantna, počela prepuštati

mjesto sjevernohrvatskoj, srednjoeuropskoj kulturi. Osamnaesto stoljeće daje Kačića koji svojom popularnom povijesnom pjesmaricom integrira cjelokupni kulturni i nacionalni prostor, vješto povezujući tradiciju usmene narodne pjesme s modernim tendencijama, te otvarajući prostor novoj književnosti. Uz nove književne centre pojavio se tada čitav niz drugih, ništa manje značajnih i zanimljivih pisaca, posebno u Slavoniji, koja je kao književna regija doživjela svojevrsan intelektualni preporod, stvarajući temelje devetnaestostoljetne književnosti, epohe u kojoj su Hrvati postali europskom književnom nacijom.

Upravo tom, za našu literaturu ključnom epohom, svestrano se bavi Brešićeva knjiga. Ipak, nije ona samo knjiga koja se bavi hrvatskom knjigom već zadire i duboko dublje u korijene našega kulturnoga i povijesnoga identiteta, ponire do iskona našega povijesnoga bića. Književnost nas, dakle, ne samo prati nego i bitno određuje, čini od nas to što jesmo i što smo oduvijek bili ili pak mogli biti. I zato bismo je trebali bolje poznavati ne samo kao pojedinci koji pripadaju istome narodu nego i kao pripadnici zajedničke nam kolektivne duhovne baštine koju ne bi bilo dobro zanemariti niti zaboraviti. Naime, s pojavom ilirizma u Hrvatskoj je bila uspostavljena snažna preporodna matrica književne i kulturne standardizacije, koje su odlikovali centrifugalni procesi unifikacije koja, paradoksalno, nikada nije do kraja mogla biti provedena, ostajući nedovršeni konstrukt, postavljen kao kompromisno i pragmatično načelo, pri čemu su regionalne i lokalne tradicije nužno morale ostati u sjeni, podređujući se zajedničkim interesima nacionalne metro-

pole. Znakovito je pritom podsjetiti da su tim istim unifikatorskim i standardizacijskim procesima bili zahvaćeni i pripadnici hrvatske dijaspore u susjednim zemljama. No, gradišćanski Hrvati kao naša najveća enklava u susjednoj Austriji i Mađarskoj, tome su se žestoko suprotstavljali, ne želeći prihvatiti norme koje su im nametala njihova južna braća, koje su oni zvali Hrvaćanima i Agramitima, smatrajući da će time izgubiti ono najvrednije što imaju – vlastiti gradišćanskohrvatski čakavski književni jezik kao ključno obilježje vlastitoga kulturnoga identiteta.

Osim toga, ilirski pokret, zbog opće nerazvijenosti i zaostalosti zemlje, nije bio toliko građanski koliko malograđanski, više provincijski negoli velegrađanski, jer je i sama nacionalna metropola izgledala kao duhovna provincija u odnosu na ostale gradove Habsburške carevine. Šenoa u svojoj satiri *Vječni Žid u Zagrebu ili Tri dana tuđe i nevolje* spominje „ono patrijarkalno blato, što se je protezalo Ilicom sve do pokojne Harmice, kao rijeka »Styx« u poganskom paklu.” Tadašnje hrvatsko društvo bilo je, kako bi Ante Kovačić rekao, najvećim dijelom „žabarsko”, u njemu je dominirao malograđanski mentalitet, koji voli sentimentalizam, patetiku, melodramske ugođaje. Bio je to svijet koji je gušio svojom borniranošću, filistarskim samozadovoljstvom i prosječnošću, koja je prezirala ljude od pera i duha, smatrajući ih neradnicima, jer nisu vični praktičnom životu, te se odbijaju prilagoditi ustaljenim normama. Svaki je filistar, a on je uvijek predstavljao kompaktnu većinu, ismijavao plemeniti idealizam pjesnika. Antun Barac ustvrđuje kako je u nas pojam književnika u cijelom 19. vijeku bio identificiran s pojmom sirotinje, a

književničko zvanje, po shvaćanju prosječnoga građanina, i nije bilo neko zvanje.

Brešićeva monografija podijeljena je u nekoliko cjelina koje su, čitamo li ih pažljivo, vrlo usko povezane i misaono isprepletene, te se međusobno nadograđuju i nadopunjavaju. Autor na mnogim mjestima čitatelju signalizira kada neke sadržaje treba iščitavati povezano. Nakon kratkoga predgovora, u kome se u osnovnim crtama iznosi sadržaj knjige, slijede tekstovi koji predstavljaju neku vrstu ključa koji otvaraju vrata autorova pristupa književnoj epohi koja ga ovdje zanima: *Što je to hrvatska književnost? Što je to novija hrvatska književnost?* i *Hrvatska književnost 19. stoljeća*. Središnji dio monografije opisuje povijest i opis najvažnijih književnih oblika koji su imali svoje mjesto u sustavu hrvatske književnosti 19. stoljeća, lirike, drame i proze, odnosno, najvažnijih porodica proznih tekstova, novele, romana, putopisa, biografije, autobiografije i memoara, koji su imali pravo na kreiranje vlastitoga svijeta i kretali se u prostoru imaginacije, te eseja i feljtona, nastale u tijesnoj vezi s novinarstvom, u kojima je subjekt onaj koji sve može učiniti objektom svoga mišljenja, o svemu raspravljati i o svemu izreći svoj trenutni stav. U eseju i feljtonu, najdemokratičnijim diskurzivnim oblicima, teško je odrediti čvrste sadržajne i formalne granice. Potom slijede zasebna poglavlja o kritici, polemici, historiografiji, medijima, institucijama, europskim piscima i prevoditeljima, te nakladništvu, knjižarstvu i čitateljima. Sveukupno je dakle deset poglavlja, odnosno, odvojenih pogleda ili aspekata, kojima se daje zaokružena slika čitavoga razdoblja, u kome su,

kako bi rekao Dragutin Rakovac, Hrvati ustali kao jedan od „potištenih naroda” Habsburške carevine, te se ravnopravno uvrstili među moderne europske narode. Na kraju je pridodat vrlo koristan sažetak na hrvatskom i engleskom jeziku, opsežnim pregledom literature, kazalom pojmova i imena.

Kratkoća prostora ograničava nas da pružimo šire prikaze pojedinih poglavlja ove sadržajno bogate i misaono izuzetno poticajne knjige. Tako, primjerice, Brešić izvrsno ocrtava porođajne muke kroz koje je prolazila naša nacionalna dramska književnost, od Demetra i Šporera do Vojnovića, Begovića, Ogrizovića, Kosora, Kamova i Krleže. Naše muke po terminologiji odlično će ilustrirati u slučaju Freudenreichovih *Graničara*, za koje u jednoj svojoj bilješci piše da se od 1840. do 1870. u hrvatskoj kulturi pojavljivao pod sljedećim nazivima: *igrokaz, vojnički igrokaz, vojnička igra, gluma, gluma s pjevanjem, pučka gluma, pučka igra, čarobna gluma, čarobna gluma s pjevanjem, melodrama, polužalosna igra, polužalosna igra s pjevanjem, polužalosni igrokaz, slika iz života, narodna igra, narodni igrokaz, domorodna igra, šaljiva igra, šaljiva igra s pjevanjem, vesela igra, vesela igra s pjevanjem, lakrdija, lakrdija s pjevanjem, pučki igrokaz s pjevanjem i plesom, spjevokaz (!), igrospjev (!), veseli komad s pjevanjem.*” U Brešićevoj knjizi, primjerice, doznajemo i da je prvi feljton u hrvatskoj kulturi *Zimske misli* pisao Ljudevit Vukotinović u Gajevim *Ilirskim Narodnim Novinama* 1841. godine, u duhu preporodnoga rodoljublja, nerijetko duhovito i kritično, pa i s dozom ironije, kad govori o zagrebačkom građanstvu. U tom feljtonu Vukotinović, uz toplu peč, dok „vani puše bura sa snijegom”, baš kao što to Englezi i Francuzi vole raditi u svo-

jim klubovima, puši lulu i časka o svim mogućim tada suvremenim temama, komentira i ironizira, te, poput pravoga koze-
ra, zabavlja svoga čitatelja. Kasnije će njegovim stopama krenuti Jorgovanić, Šenoa, Matoš, Kamov, Ujević i toliki drugi.

Unatoč činjenici da se bavi stoljećem kroz koje je prošlo mnogo književnih imena, koja su napisala stotine knjiga, od kojih su mnoge ostale zaboravljene, možda i s pravom, Brešić je autor koji čitatelja, čak i onog koji nije previše vičan znanstvenom diskursu i pristupu, nikada ne zamara. Naime, umjesto suhoparnog i pozitivističkog razglabanja pojedinih književnopovijesnih tema, ogromnih bilješki koje uvelike otežavaju čitanje i pomalo dekoncentriraju, pred nama je tekst koji čitamo s užitkom, u koji možemo s lakoćom uroniti, jer nikada ne opterećuje niti faktografijom niti nekakvim nadmenim stilom izlaganja, već, naprotiv, imamo dojam kao da čitamo beletrističko a ne strogo znanstveno djelo. No, to je tek površni dojam, jer Brešićeva knjiga predstavlja u svakom pogledu uzorito akademski oblikovano djelo, temeljito, argumentirano, promišljeno i čestito, inovativno, a pored toga i takvo da predstavlja svojevrsnu *summu lectionibus* dugogodišnjega rada sa brojnim studentima kroatistike, kojima je profesor prvenstveno i namijenio knjigu kao pouzdan priručnik, te ujedno darovao siguran, pouzdan i koristan akademski vodič kroz spomenuto razdoblje. Čini mi se da je to jedna od njenih najvećih vrlina, jer je u njoj sve jasno i razborito posloženo, protumačeno i napokon stavljeno na svoje mjesto, kao u kakvom monumentalnom mozaiku.

Brešić toliko suvereno vlada materijom o kojoj govori da uopće nemamo dojam kako je u knjigu morao biti uloženi si-

lan trud, znanje, istraživačka volja i energija. Knjiga je to pisana istovremeno i sa umom i sa srcem, oštromna je i duhovita, odiše mudrošću istinskoga poznavatelja i znalca, rasnoga esejista i iskustvnoga kritičara, koji s lakoćom raspreda čak i o najkompleksnijim pitanjima, čineći ih lako razumljivim i općeprihvatljivim. Takav ozbiljan, sveobuhvatan i sadržajan pogled unatrag, kakav nudi Brešić, koristan nam je da bismo jasnije sagledali i razumjeli vlastitu sadašnjost, a podjednako tako i budućnost. I biva nam tako mnogo jasnije tko smo, odakle dolazimo i kamo idemo. Svakako nije nevažno naglasiti i to da je u vizualnom, a ne samo sadržajnom smislu, Brešićeva monografija moderno i pregledno koncipirana, tako da je verbalna informacija potpuno usklađena sa slikovnom, pa se one vrlo lijepo nadopunjavaju. Tako u rukama imamo knjigu u svakom pogledu primjerenu vremenu u kojem se pojavljuje, usklađenu sa današnjim ukusom i načinom razmišlja-

nja, posebno modernom senzibilitetu, koji je navikao svijet promatrati prvenstveno kao vizualni a ne verbalni univerzum. Na koncu profesoru Brešiću od srca čestitamo na vrijednoj, sadržajnoj, uzoritno oblikovanoj, te nadasve potrebnoj i korisnoj knjizi, knjizi koja je značajno oboгатila fond znanja o našoj književnoj povijesti i koja će zasigurno naći svoje mjesto među temeljnim kroatističkim priručnicima posvećenim našem devetnaestom stoljeću. S njome smo napokon dobili književnopovijesnu sintezu koja nam je nedostajala i koja ujedno predstavlja izvrstan udžbenik koji, međutim, neće biti od, kako bi rekli naši stari, *hasnovitosti*, samo studentima i profesorima kroatistike, nego i svima koji žele proširiti svoja znanja o prebogatoj povijesti naše lijepe knjige. Veseli nas stoga da je autor svojom posljednjom rečenicom najavio i svoju sljedeću knjigu, koja će, posve logično, biti posvećena hrvatskoj književnosti 20. stoljeća.

Irvin Lukežić